

הרב שמעון בן שעה

יהסים בין המינים בעידן הדיגיטלי – היבטים הלכתיים ופסיכולוגיים

הקדמה

התוודעתי למקרה אחד מני רבים בשיחת טלפון מאיש בן תורה שרעייתו עוסקת בחינוך במסירות שנים רבות. ביום האתמול, לדבריו, הוא פתח את הטלפון של אשתו על מנת לחפש תוכן מסוים, ולפתע משכה את תשומת ליבו הודעה שנשלחה מאדם שעובד עם אשתו שנים. הוא פתח את ההודעה וגילה לתדהמתו התכתבות אינטנסיבית בין שניהם, שתחילתה בעניינים מקצועיים, אך זה זמן רב השיח ביניהם אישי וקרוב, ובו שיתוף בעניינים אישיים, תמיכה, אמפתיה ופרגון הדדי, כולל התכתבויות אינטנסיביות באישון לילה. אומנם ההתכתבות לא הייתה בעלת אופי אינטימי - חסר צניעות, אך אותו אדם היה מופתע עד לתדהמה מן הנוכחות האינטנסיבית של אדם זר בעולמה של רעייתו, הרבה מעבר לגבולות העבודה.

מקרה זה, כאמור, הוא אחד מני רבים שמגיעים לפתחם של רבנים ואנשי מקצוע ומציפים את סוגיית הממשק בין המינים מתוך הבנת המורכבות שהכניס אותנו אליה העולם המודרני. אומנם סוגיה זו הייתה מאז ומעולם סוגיה הלכתית ותורנית, אך נראה כי בעוד שבעולם שטרם המצאת האינטרנט הייתה הפרדה ברורה יחסית בין עולם העבודה לבין המרחב האישי-משפחתי, הרי שכניסתם של אמצעי ההתקשרות הדיגיטליים טשטשה גבולות אלו והכניסה אותנו כחברה למכלול של התמודדויות חדשות.

בשורות שלהלן אבקש לבחון את אתגרי השכלול המודרניים ובפרט את אלו של תרבות המדיה והתקשורת הזמינה והמהירה שמאיימת להפיל את המחיצות וליצור קשרים שאיננו מתכוונים להם. במחי אצבע עלול האדם המודרני ליצור או להחריב עולמות, מבלי להבין את הזרמים הנפשיים הפועמים במציאות שיצר. דוגמה לאתגר כזה אנו מוצאים למשל באופן התקשורת במסרונים ובקבוצות וואטסאפ: אם בעבר היה ברור כי פרגון אישי בין המינים מהווה סוג של קרבה שאינה ראויה, אזי כיום אנו עשויים להידרש לשאלות כגון איך להתייחס למשלוח סמיילי (המכונה אימוג'י) מחויך וכיו"ב; סרטונים ותמונות בעלי אופי מקרב; התכתבות אינטנסיבית כבסגנון ההתכתבות המקובל בווטסאפ הנמשך לאורך זמן ממושך; שעת משלוח המסרון וסגנונו ועוד, והמבוכה רבה. הבעיה הנוצרת כי תקשורת במדיה כזאת עשויה להוות דרך סמויה לביטויי חיבה עמוקים. בגלוי קיימת הסתייגות טבעית מגילויי חיבה כאלה, ואילו בעולם הווירטואלי היא עשויה להיות לגיטימית. מחוות אלו על פי רוב אינן מסתיימות בשליחתן בלבד, אלא

הן מחלחלות ועשויות ליצור מערכת יחסים שבראשיתה אינה מכוונת ומודעת, אך סופה מי ישרונו, כפי שראינו בדוגמה לעיל.

התמודדות עם סוגיות אלו תתאפשר רק עם ההבנה מהי מציאות החיים הראויה והנכונה בין נשים לגברים בכלל ובעידן המודרני בפרט, כשההבחנות בין המגדרים הולכות ומתפוגגות והמפגש בין המינים כמעט ואינו נמנע. מובן שכל חברה מתמודדת עם סוגיות אלו בהתאם לנורמות החברתיות ולדפוסי התקשורת המאפיינים אותה - אך העקרונות חיוניים בעבור כולם. אין ספק כי עקרונותיו של דיון זה נטועים בהלכה המסורה לנו מדורי דורות, וההלכה, כשמה, צועדת והולכת עם עקרונות הנצח שלה, לובשת ופושטת צורה בהתאם למציאות החיים המשתנה, ומשימתנו, אם כן, תהיה לברר את יחסה של ההלכה לאתגרי הדור המודרני ולשכלוליו.

א. היבטים פסיכולוגיים

ברמה הפסיכולוגית, מערכת היחסים בין המינים רוויה מטענים רגשיים רוחשים, שבחלקם הגדול אינם גלויים למי שהם חבויים בו, ובמילים אחרות, האדם מופעל ממניעים רגשיים כאשר הוא כלל לא משער שהם אלה שמובילים אותו. הפסיכולוגיה, וליתר דיוק - הפסיכואנליזה, מגדירה זאת ככמיהה לקשר והשלכת חסכים ראשוניים של קרבה עם ההורים שלא באו לידי סיפוקם. בשלב מאוחר יותר בחיים חסכים אלו מושלכים באופן לא מודע כלפי מי שהאדם נמצא עימו במערכת יחסים קרובה, ועל ידי כך הוא משחזר את אשר נמנע ממנו בילדותו. אם נאמץ לעצמנו הגדרה זאת - הרי למי אין חסך באשר הוא?! הפועל היוצא מהבנה זו הוא כי כל קשר בין המינים מעצם טבעו רווי אתגרים.

קיומו של מתח יצרי בין המינים אינו גילוי פרוידיאני. התורה וחז"ל בעקבותיה גילו לנו בהטלת סייגים את המורכבות והזהירות הנדרשות. אומנם הפסיכואנליזה חשפה מניעים הסמויים מהכרתו של האדם ומושפעים מדחפים אלו, אך בין התפיסה היהודית לזו הפרוידיאנית קיים שוני מהותי: האחרונה לא ראתה באדם שום ממד נשמתי עם שאיפות קודש, כי אם בעל חיים בעל דחפים המהלך על שתיים,¹ ולכן כל קשר בין המינים יהיה עם מטען יצרי סמוי או גלוי. לעומתה התפיסה היהודית מאמינה שלרגשותיו ולעולמו הפנימי של האדם יש חלק בריא ושמימי, ובשפתינו נפש אלוקית, שהיא גורם משמעותי בהווייתנו. עם זאת אדם שאינו מודע לאותה אבחנה פרוידיאנית, עשוי ליפול במבוכה ביחס לרגשות שלא ברור לו מהיכן הם נובעים ולכך עשויה להיות השלכה מעשית מבלבלת להבחנה בין טהור לטמא באינטראקציה עם בן המין האחר. ככל שהאדם יהא מודע וקשוב למתחולל בנפשו, הוא יוכל לעמוד על טיב התנהלותו עם בני המין האחר - מה נכון וראוי וממה נכון להימנע. להלן ניוכח שהסייגים שההלכה שרטטה מבטאים

1. כתבי פרויד ח"א, הרצאה כ', מעמ' 214 ואילך, הוצ' דביר.

דיוק מופלא המבצר את החוסן המוסרי של האדם, לבל יופעל מדחפים לא מודעים ויבוא לידי חטא.

ב. 'להתרחק מאוד מאוד' לעומת 'לא יעבור'

ככלל כל מערכת יחסים בין איש לאישה שאינה אשתו צריכה להיות עניינית ועל פי צורך. אין חולק כי חברות וידידות היא אפשרית בין בני אותו המין בלבד, וכפי שפסק ה'שלחן ערוך' (אבה"ע סי' כא סעי' א) 'צריך אדם להתרחק מן הנשים מאד מאד'. אומנם החברה כיום שונה מהותית ומבנית מזו שהייתה בתקופת חז"ל; נוצרו בה ממשקים תעסוקתיים וחברתיים, והדבר יוצר מציאות מורכבת יותר שמצריכה לימוד מחודש והגדרה ברורה. שאלת העבודה המשותפת הטרידה כבר את הרדב"ז ביחס לנשים במצרים שהלכו לעבוד בבתי המקומיים הישמעאלים. בדבריו ניתן לזהות נימה של פסיקה בדיעבדית יחד עם ניסיון לשמור על הפרדת המינים במציאות של הכרח. הרדב"ז כותב בפתח תשובתו (שו"ת הרדב"ז, ח"ג סי' תפא): 'יש במעשה זה פריצות גדול לא ישוער', כלומר אמירה חד משמעית כי עבודה משותפת ובפרט עם בני נכר היא מגונה ולא ראויה. יחד עם זאת הרדב"ז ער להכרח הכלכלי שלא מותר אפשרות אחרת:

וכבר נעשו הסכמות מידי הנגידים על זה ומקצתם פירשו ונמנעו ומקצתם לא יכלו לעמוד כי הן עניות ובעליהן עניים ולא יתנו להן לא לבוש ולא כסות בקרה ולא לבניהן והן צריכות לבקש מחייתן והולכות ברשות בעליהן...
ובכל זאת הוא מנסה למצוא פתח הלכתי יחד עם הגדרות וסייגים לתיקון המצב, כך שיתאפשר להן לעבוד שם:

ומה שיכולנו לתקן הוא שלא ישבו על שלחן אחד לעשות מלאכת הרקום אנשים ונשים כאשר היה בתחילה אלא שהאנשים לעצמן והנשים לעצמן ועוד שלא תלכנה אלא הזקנות ממ"ם שנה ומעלה.

עבודה במרחב משותף תיתכן, יחד עם יצירת מרחק ומניעת קרבה והגבלת הגיל רק לנשים מעל גיל 40. בהמשך התשובה מנמק הרדב"ז את הגיל - 'וכיון שהן זקנות שאין אדם מתאוה להן'.²

דברי הרדב"ז מחדדים את המורכבות המובנית שבה אנו כחברה נתקלים כיום. עבודה משותפת בין גברים לנשים היא מציאות נתונה, ובתוכה אנו אמורים לפלס את דרכנו ולהגדיר את אופיה הראוי. לאור הבנה זו נשתדל לבחון את אופיה של מערכת היחסים ואת שאלת המחמאות והפרגון ההדדי בין נשים לגברים במרחב עבודה משותף תוך תשומת לב להשלכות בשכלולי המדיה.

כותב הרמב"ם (הל' איסורי ביאה פכ"א ה"ב):

...ואסור לאדם לקרוץ בידיו וברגליו או לרמוז בעיניו לאחת מן העריות או לשחוק

2. לא אכנס במסגרת זאת לשאלת החברה המעורבת, בהיות סוגיה זאת עומדת בפני עצמה, והבאתי את דברי הרדב"ז על מנת לחדד את המורכבות הכפוייה כיום בממשק בין המינים במציאות הכרחית.

עמה או להקל ראש ואפילו להריח בשמים שעליה או להביט ביפיה אסור, ומכין למתכוין לדבר זה מכת מרדות, והמסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה ונתכוון להנות כמי שנסתכל במקום התורף ואפילו לשמוע קול הערוה או לראות שערה אסור.

העיקרון המנחה את פסיקת הרמב"ם בהלכה זאת הוא הימנעות מכל תקשורת שעשויה לייצר קרבה וקלות ראש. סיבת הדבר היא כפי שמטעים ה'מגיד משנה' בביאורו להלכה זאת:

מבואר בברייתא באבות דר' נתן ואמרו באבות שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה ואמרו אל תרבה שיחה עם האשה וכמה דברים כיוצא באלו.

אף שהרמב"ם הביא טעם זה בהלכה הקודמת בגופו של איסור 'כל הבא על ערוה מן העריות... לא תקרבו לדברים המביאין לידי גילוי ערוה', נראה לומר שה'מגיד משנה' הרחיב את הטעם אף **לתחילת** הקרבה שסופה עשוי לגרום חלילה לגופה של עברה. הטור וה'שלחן ערוך' (אבה"ע סי' כא) הביאו זאת להלכה, אך בניסוח שונה מהותית: 'צריך אדם להתרחק מן הנשים מאד מאד ואסור לו לקרוץ...! לכאורה נקודת המוצא של פוסקים אלו כי אין להסתפק בהימנעות מקלות ראש שעשויה לגרום לקרבת יתר, כי אם יש הכרח ליצור מרחק מוחלט בין המינים, תוך הדגשה של 'מאוד מאוד'. את הטעם להדגשה זאת ביאר ה'בית שמואל': 'לפי שנפשו של אדם מחמדתן לכן כתב מאוד מאוד'. עם זאת יש לתת את הדעת לטיבו של ניסוח זה, שהרי אם נדרש מאיתנו לא ליצור כל קשר ומגע עם בן המין השני, אזי היה צריך להגדיר זאת כ'לא יתקרב' או 'לא יעבור ליד אישה', כפי שכתב ה'שלחן ערוך' בהמשך ההלכה 'ולא יעבור בפתח אשה זונה?!' נראה לענ"ד כי יש הבחנה בין 'להתרחק' לבין 'לא יעבור'. 'להתרחק' נאמר ביחס למשהו שהוא קרוב אל האדם ונמצא בתוך המרחב השגרתי שלו, ומכיוון שלא ניתן, וייתכן שאף אין מגמתה של ההלכה, ליצור מציאות שבה אין קרבה בין המינים, שהרי החברה משותפת לשני המינים יחד, נדרשים עמל ומודעות רבה ליצור דיוק ומודעות, כדי לשמר מרחק ברור ומובחר ולהימנע מאינטראקציה העשויה ליצור קרבה בעייתית. יחד עם זאת אין פירושה של ההתרחקות ניתוק בין המינים כפי שראינו בדברי הרדב"ז או פרשנות אפשרית בדברי הרמב"ם, ולכן הדגש הוא על 'להתרחק'. מאידך גיסא המינוח 'לא יעבור' ביחס לזנות, פירושו לא ליצור שום מצב של קרבה, משום שמהותית הקרבה למקום כזה בעייתית ואסורה, כפי שמצאנו בדברי הגמרא: 'אי איכא דרכא אחרינא', וזאת כיוון ששם מדובר על ראיית איסור ממשי ולא מפגש סתמי או ענייני בין המינים.

ג. שחוק וקלות ראש

הטלת סייג מחמיר על שחוק והקלת ראש בין המינים מזקיק הסבר. וכי מה ראו חז"ל ליצור חיץ אף בדבר שבשגרה שנראה סתמי וטבעי? להבנת הדבר נזדקק להגדרת המניעים של ההומור, כפי שהוגדרו ע"י ז' פרויד, וכך כותב ד"ר מרדכי רימור:

ה'אני העליון' מקפיד שהאנרגיה היצרית - ביטויי מין ותוקפנות - תתבטא בתחום המקובל על החברה. ערוץ ההומור מקובל בחברה, לכן ה'אני העליון' תומך בו ואינו מטיל עליו איסור. הראיה היא שאף באירועים שבהם אנו חשים שאולי עברנו את הגבול אנו יכולים להתחמק ולהכריז: אבל זה היה בהומור, בצחוק! ונמנעים מסנקציה חברתית, שהיא, לפי פרויד, סנקציה של ה'אני העליון'. ה'סתמי' השואף באופן קבוע לבטא את האנרגיה היצרית שלו, ונהנה להשתמש בכל דרך אפשרית. הומור הוא דרך מצוינת לשחרור אנרגיה מינית ותוקפנית. הצחוק מביא לקתרזיס - פירוק האנרגיה - ולתחושה חיובית. ה'אני' חש את לחץ אנרגיית ה'סתמי' השואפת להשתחרר וחש גם בכך שה'אני העליון' מתיר להביע את האנרגיה בדרך מקובלת במציאות סביבתית וחברתית. הגנות ה'אני' מתרככות ומשחררות את האנרגיה הכבושה תחתיהן. השחרור גורם לקתרזיס וה'אני' אינו חש אשמה, אלא להפך, חש תחושה חיובית.³

במילים פשוטות, על ידי הומור ניתן ליצור קשר בעל אופי מיני או סמוי העוקף את נורמות הצניעות המקובלות בחברה. ודאי שיש לדון ולהבחין באופי ההומור, בצורתו, במשמעותו ובכוונתו, ואינני בא לטעון למוחלטות הגדרה זאת, אך בהחלט 'לחוש מיבעי'.

ד. אמירת שלום לאישה

את עיקרון הקשר הסמוי בין המינים ניתן לראות בסוגיית אמירת שלום לאישה כפי שנידונה בגמרא (קידושין ע"ב) ובפוסקים:

אמר שמואל אין שואלין בשלום אשה [שמא מתוך שאילת שלום יהיו רגילים זה עם זה ע"י שלוחם ויבואו לידי חיבה, רש"י], [א"ל רב נחמן] על ידי בעלה [דהיינו, אני אשמש כשליח בדבר, ובדרך זאת אין לחוש לחיבה, ע"פ רש"י]. אמר ליה רב יהודה: הכי אמר שמואל: אין שואלין בשלום אשה כלל! [מפני שמרגיל לבה ודעתה אצלו, שם].

הקשו התוספות⁴ על הגמרא במסכת בבא מציעא (פז ע"א), האומרת שהמלאכים שאלו בשלום שרה אמנו: הרי מדברי שמואל בסוגייתנו 'אין שואלין בשלום אשה כלל' והגמרא מתרצת שעל ידי בעלה מותר לשאול בשלום האישה, ואילו בסוגייתנו נאמר שאפילו על ידי בעלה - אסור! ומתרצים התוספות כי ההיתר על ידי בעלה, משמעותו לשאול את בעלה מה שלום אשתו, אבל לשלוח לה ברכת שלום באופן ישיר אסור אפילו על ידי בעלה.

וב'בית חדש' (אבה"ע סי' כא ס"ק ד) כתב:

ונראה דאפילו לאחרים יכול לשאול היאך שלומה וניהוגה דאין איסור אלא לשלוח לה שלום שמרגיל לבה ודעתה אצלו ויהיו רגילים זה עם זה ויבואו לידי חבה כמו

3. מתוך מאמרו של ד"ר מרדכי רימור: <https://www.betipulnet.co.il/particles>

4. תוס', קידושין ע"ב ד"ה אין שואלין.

שפירש"י הילכך אפילו ע"י בעלה אסור אבל לשאול היאך שלומה וניהוגה לא יבואו לידי חבה כיון שאינו שולח אליה ולפי זה אפילו לאחרים יכול לשאול. לדעת הב"ח התעניינות בשלום אישה בעקיפין אינה אסורה, בין ע"י בעלה בין ע"י אחר, מכיוון שאין כאן קשר ישיר ביניהם ולא נוצר ממשק ביניהם. ברם, פנייה ישירה ושליחת דרישת שלום נאסרו כאשר אדם זר עושה זאת ע"י בעלה. אומנם דרישת השלום נעשית בעקיפין וע"י הבעל, ובכל זאת הדבר עשוי ליצור קירוב דעת, כאשר האישה תשמע שפלוגי התעניין בשלומה. והוסיף הב"ח והביא:

כתב מהרש"ל [בביאורו לטור] וז"ל ולפי זה נהגו היתר באיגרת שלומים שלנו שפורטים בו האשה ואעפ"כ נהגו להחמיר שלא להזכירה בשמה עכ"ל והיינו לומר שבתחלת האגרת כותבים וע"ש זוגתך וכו' אבל בסוף האיגרת שרגילין לכתוב ותאמר שלום לפלוגי ופלוגי אסור לכתוב ותאמר שלום לזוגתך דהיינו שאלת שלום ששולח לה ע"י בעלה דאסור. אומנם ב'חלקת מחוקק'⁵ וב'בית שמואל'⁶ בביאורם ל'שלחן ערוך', חלקו על היתרו של הב"ח לשאול לשלומה של האישה ע"י אדם אחר שאינו בעלה, וזו לשון ה'חלקת מחוקק' (לשו"ע שם):

אפילו שלא לשלוח לה שלום רק לשאול על שלומה גם זה אסור רק לבעלה מותר לשאול מה שלום הגברת והטעם פשוט כי באולי האחר יגיד לה שפלוגי שאל על שלומך ויבאו לידי חיבה אבל לשלוח אפילו ע"י בעלה אסור. לדעתם ההיתר הוא לשאול את בעלה בלבד, אך לא לשלוח לה ברכת שלום ישירה, גם לא על ידי בעלה, וגם לא לשאול אדם זר לשלומה. טעם האיסור הוא שמא יוודע לה שהתעניינו בה - מה שעלול ליצור חיבה ביניהם. אך עדיין ניתן לתמוה: לפי זה נאסור גם לשאול את בעלה, שמא בעלה יספר לה שפלוגי דרש בשלומה, ומחשש קרבה לא יצאנו?!

לענ"ד ניתן לראות לאורך הסוגיה מגמה ברורה לפיה אין מקום לקשר אישי ישיר או נפרד בין איש לאישה שאינם נשואים, וכל צורת קשר אפשרית היא ע"י בן הזוג ובנוכחותו, וגם הנימוסין צריכים להיעשות כחלק מהקשר משפחתי רחב יותר. נראה כי קיימת כאן הנחה לפיה קשר אישי ישיר, גם כשמדובר במערכת יחסים ידידותית מובהקת, עשוי להיות רק תירוץ ל'משהו אחר' שלא בהכרח מודע בשלבים הראשוניים שלו, ועל כן הציר המרכזי נסוב סביב מניעה של כמעין ייחוד רגשי בין המינים, על מנת לשמר את השיח במרחב גלוי ושקוף. וכך פסק ה'שלחן ערוך' (אבה"ע סי' כא סעי' ו) להלכה:

אין שואלים בשלום אשה כלל, אפילו ע"י שליח, ואפי' ע"י בעלה אסור לשלוח לה דברי שלומים. אבל מותר לשאול לבעלה איך שלומה.

5. חלקת מחוקק, אבה"ע סי' כא סק"ז.

6. בית שמואל, אבה"ע סי' כא סק"ג.

ראיתי כמה מפוסקי דורנו שדנו בכך. ברצוני להביא את פסיקתו של הגאון הגדול רבנו שלום משאש זצ"ל (שמש ומגן ח"א אבה"ע סי' יח), שניתן ללמוד ממנה הלכה, הנהגה ודרך ארץ כאחת:

הגיעני מכתב שאלתו, ע"ע מ"ש הש"ע אה"ע סי' כ"א, אין שואלין בשלום אשה כלל... א. אם זה שייך בזמנינו שכהיום אין בזה חבה כלל... הנה לשאלה א' לכאורה איני יודע מה זו שאלה, האם בזמנינו הותר ענין העריות וקריבתם, והלא בזה"ז יש יותר יצה"ר שהנשים מיפות עצמן ביותר. וצריך לזהר יותר, אך מצאתי בס' עזר מקדש שבש"ע הגדול שכתב שכל מה שאינו שאלת שלום על דעת חבה אינו בכלל מניעת שאלת שלום, וכמו שנוהגים לדרוש שלום נשים ומה יעשה בהן בבריאותן והצלחתן ע"ש. ודבריו נמנים בזה"ז שדרך ארץ קדמה לעולם, ואף לחסידים שנוהרים מנגיעת יד האשה, ראיתי שכולם שואלין ודורשים בשלום, והיינו ודאי משום שאינו דרך חבה. ועכ"פ הכל לפי מה שהוא אדם, שאם מרגיש בעצמו שע"י שאלה זו יתעורר בו יצה"ר ודאי שחובתו להרחיק מזה כמטחוי קשת ואם ברור לו שלא פועל בו מאומה, אזי יש לו על מה לסמוך.

הרב משאש מקדים עיקרון יסוד ביחס למערכת יחסים שבין המינים בקובעו כי טבע האדם לא השתנה בימינו, גם אם אופי מערכת היחסים השתנה. יתרה מכך, נדרשת אף זהירות יתר בשל הייפוי החיצוני המצוי יותר בתקופתנו. למרות הזהירות ושמירת גדרי הצניעות בין המינים, האדם נדרש למידת דרך ארץ ונורמליות של חיים ביחסו לחברה, ולדידו באמירת שלום יש ביטוי של 'דרך ארץ שקדמה לתורה', ואין באמירת שלום או בהתעניינות סתמית ואולי אף רשמית משום דרך חיבה. אך מי ששיח זה עשוי לגרום לו למחשבות או קשר, רצוי לו להימנע גם מכך. נראה שאת פסיקתו ביסס הרב משאש על דברי הריטב"א בסוף קידושין שהובאו גם ב'פתחי תשובה' בסעיף דנן ואכמ"ל. לאור דברים אלו עולה כי כאשר תקשורת נצרכת בין המינים, עליה להיות עניינית ומדודה, ויש מקום לשאול בשלום האחר כאשר אין ספק בהרגשת השואל ובאופי הקשר, בהיות השאלה שאלת נימוסין בעלמא ואין בה לעורר קרבה באשר היא. יחד עם זאת, אם יש חשש או תחושת אי נוחות פנימית, יש להיות מודע לתחושת הלב הישרה 'והלב יודע אם לעקל או לעקלקלות'.? כמו כן אם קיים חשש שהתעניינות תמימה תיצור עוררות או קרבה אצל הנשאל, יש להימנע ממנה כדי לא להכשילו או לגרום מערבולת רגשית לא רצויה.

סיכום

א. דווקא בעידן המודרני שבו הזמינות בתקשורת רבה כל כך, יש להקפיד יתר הקפדה על התנהלות מקצועית ועניינית גם בתקשורת דיגיטלית.

7. סנהדרין כו ע"א.

- ב. ראוי להימנע ממילות מחווה או פרגון אישי וכן ממשלוח צורות סמיילי (אימוג'ים) למיניהן או בדיחות או סרטונים בסגנון זה, שהרי עלולים להיות בכך קלות ראש וקירוב הדעת שנאסרו בפשטות ע"י הפוסקים. לעומת זאת, כאשר המטרה היא לשבח עבודה או עשייה שנעשתה, יש חשיבות לעודד או להכיר טובה לאחר, ומחווה כזו אינה בכלל זה, וזאת כאשר מתייחסים לעצם העניין ולא לאישיותו של האדם. במידת האפשר, ועל פי העניין, כאשר יש צורך בשיח אינטנסיבי, רצוי מאוד להשתדל שעיקר ההתנהלות תהיה חשופה לעיני אחרים כגון בקבוצת וואטאפ או דוא"ל משותפת ולא בהתכתבות אישית שיש בה לעורר קרבה מיותרת.
- ג. נכון שבן הזוג יהיה שותף וחשוף לתכני התקשורת. שקיפות בין בני הזוג הכרחית תמיד, ובמקרים של עבודה משותפת עם בני המין השני היא חיונית על אחת כמה וכמה. כמובן יש להיזהר שהשקיפות בין בני הזוג לא תיצור אובססיה של רדיפה (כגון חיטוט לעיתים תכופות במסרונים של בן הזוג, מעקב אחריו וכו' וד"ל), אלא שיח בריא ופתוח.
- ד. כאשר יש התלבטות לגבי משלוח של מסרון מסוים, ניתן להציע לשולח לשאול את עצמו אם הייתה מתעוררת בו תחושת אי נוחות לו אנשים אחרים היו נחשפים לתוכן המסרון. אז יש לבחון את טיבה של הרגשה זאת ובכך לסייע לתקשורת להיות מדויקת ונכונה יותר.
- חשוב מכול: מעבר לדיון ולסייגים המעשיים שהשתדלנו לשרטט במאמר זה, יש לציין כי הדבר בראש ובראשונה מסור ללב, ליראת השמיים ולנאמנות לברית שבין בני זוג. מטרת מאמר זה היא להציף את המורכבות ולשרטט מסגרת שעשויה לדייק את ההתנהלות באתגר זה. לכן מעבר לרמה המעשית והפרקטית יש להעמיק בחיזוק יראת השמיים של האדם, בהעצמת הברית שבין איש לאשתו ובכלל בחיזוקה של מידת הצניעות בהיבט העמוק והרחב שלה; וזו לשון מרן הרב קוק זצ"ל (מידות הראי"ה, צניעות):
- מדת הצניעות גורמת טובות רבות בעולם, ומתוך-כך היא זוכה לדחות מפניה דברים שהיו טובים מצד עצמם, אבל כיון שמפני יצר האדם וכחו החלש יגרמו לפרוץ במידת הצניעות, שהיא קיומו של העולם הרוחני והחמרי. מדת האהבה והידידות, בכל הסימנים והדבורים הנוחים, ה' ראוי להיות שוה בין המינים, אבל מפני יקרת ערך הצניעות נדחית מדת דרך-ארץ ממקומה עד שלא לשאול בשלום אשה. הצנוע מכיר כי לא מפני שנאה על המין הוא מתרחק ועושה גדרים כי-אם מפני התכלית הכללי היפה.

